

CEVA DESPRE RAȚIONAMENTUL INVERS

Mintea noastră cea de toate zilele nu acționează nici unitar, nici echivoc, nici liniar, deși se spune că omul este singurul animal înzestrat cu rațiune (în urma valurilor succesive de OZN-uri, e mai precaut azi să adăugăm: de pe Pământ), ceea ce, pentru cei mai mulți, înseamnă să gândești și să te porțorzi previzibil, conform unor date, norme sau comandamente, prin urmare conformist. Când cineva se încinge și debitează prostii i se spune: „Fii, domnule, rațional!”. Când doi sau mai mulți se iau la bătaie, le recomandăm, îndeobște la persoana I plural, ceea ce presupune, pentru a fi mai convingători, o autoimplicare: „Să fim, domnilor, raționali!”. Chiar și alimentația rațională – cu precădere la români – a reprezentat un apel nu de a mânca prin rații, ci de a recurge la rațiune spre a ne hrăni cât mai prost și cât mai puțin, sugerându-ni-se că numai cei iraționali mănâncă bine și mult. Astfel că tot la rații se ajungea („Vedeți că se dă rația la ulei și la zahăr”, „Oare ajunge pentru toți?”, „Eu zic să vă grăbiți, că nu se știe...”), dovedindu-se, dacă nu rădăcina comună, măcar familia comună.

De ce am intitulat aceste rânduri „Ceva despre raționamentul invers”? Asta ar însemna – spun raționali – că există și un raționament „vers”. Păi există, chiar dacă nu se numește astfel.

Când zici: „Mamiferele nasc pui vii. Vaca e mamifer, deci naște pui vii” este, nu-i așa, un raționament corect, cu alte cuvinte „vers”. Când, însă, zici: „Boul e mamifer și are coarne. Omul este și el mamifer, deci are coarne” te situezi pe o poziție inversă în raport cu logica, adică produci un sofism. Un singur sofism poate fi considerat un accident de gândire și, ca atare, ne apare ca scuzabil. Producând sofisme în serie nu devii neapărat filosof sofist, ci suspect de oarecare dereglări neuro-psișice și se impune tratament. Dar acesta e un caz extrem și nu face obiectul însemnărilor de față.

Un caz de raționament invers, oarecum la modă, îl oferă – cel puțin în aparență – introducerea adverbului **deci** (care este concluziv) la începutul judecății. Fenomenul apare atât la unii oameni incultți, cât și la unii oameni cultți, ba chiar doctți, și este accentuat de prezența lor orală la discuții ori interviuri la Radio sau Televiziune. Întrebă reporterul: „Cum vedeți rezolvarea problemei cutare?” „Deci – răspunde cel întebat – avem de-a face cu o problemă complicată.” „Deci... ce? Sau, mai precis, la ce?” „Eu cred – spune un personaj participant la o discuție, colocvui, masă rotundă, simpozion, dezbateri, seminar, reuniune, sau cum vreți să-i spuneți – că trebuie să pornim cu începutul...” Și explică el cum pornește cu începutul. Mă rog... „Domnul X ce părere are?” Întrebă moderatorul, amfitrionul, prezidentul, decanul de vârstă sau decanul pur și simplu. „Deci – intră în discuție domnul X – eu aș porni invers...” Și chiar invers pornește, punând concluzia (**deci**) la început.

Am încercat să aflu – nu numaidecât prin psihanaliză – care e mecanismul acestui **deci** înfigăreț, băgăcios, înfumurat, care precedă raționamentul împotriva oricărui raționament. Am ajuns la următoarea explicație (observați că nici măcar aici n-am pus cuvântul **deci**): cel întebat sau cel căruia i s-a dat ori a luat

singur cuvântul (fără să i se dea, adică) își face în câteva fracțiuni de secundă un examen mental și constată că „ipoteza preopinată e greșită, întrucât problema stă altfel”, „deci”, zice el cu voce tare, „eu sunt de altă părere”. **Deci** continuă un discurs interior pe care vorbitorul nu l-a dezvoltat, neglijând faptul că „deci” trebuia să încheie discursul interior și nu să-l introducă pe cel exterior, adică sonor. Sau: „tipul e antipatic și infatuat...” (discurs interior), „deci mă opun categoric unui astfel de mod de a pune problema” (discurs exterior). Sau: „la întrebarea asta nu știu să răspund...” (fragment de discurs interior), „deci eu zic să vedem mai întâi dacă lucrurile sunt bine formulate...” (fragment de discurs exterior), „...și în timpul cât dau din gură, mă gândesc ce aș putea să răspund...” (fragment de discurs interior), „...așa că să vedem mai întâi ce a spus în chestiunea asta Aristotel (Kant, Kierkegaard, Vasilescu, domnul prim-ministru” etc.) (fragment neterminat de discurs exterior). Adică, iți iei un răgaz de gândire și în timpul ăsta bați câmpii. Când nu bați câmpii până la sfârșit, se poate considera un accident și, **deci** (aici merge!), e scuzabil. Când bați însă câmpii fără oprire e bine să știi că a doua oară nu vei mai fi invitat la discuție, decât cel mult dacă amfitrionul vrea cu orice preț să te compromită. Oricum, însă, acest des folosit **deci** la

PUNCTE DE VEDERE

început de judecată pare (sau este) un raționament invers (care înlocuiește premisa prin concluzie) și nu doar un simplu tic.

Cum apare „raționamentul invers” în teatru? Mai întâi să exemplificăm cu raționamente corecte: „Autorul lcs scrie piese bune. Deci, el este un dramaturg bun”. Sau: „Regizorul Igrec a făcut spectacole excelente. Deci, el este un regizor foarte bun”. Sau: „Actorul Zet a jucat minunat. Deci, el are talent”. Și așa mai departe, cu o recomandare: să ne oprim înaintea cuvintelor „capodoperă”, „geniu”, „cel mai mare”, „cel mai bun”, „cel mai talentat” etc.

Uneori, însă, raționamentul se produce invers, astfel că auzim sau citim: „Regizorul Cutare este bun. Deci spectacolul acesta e bun”. Sau: „Actorul XYZ este talentat. Deci, chiar dacă în spectacolul acesta joacă prost, hai să-i dăm un premiu”.

Raționamentul invers trece cu vederea (buretele?) peste spectacolele și interpretările mediocre sau de-a dreptul jalnice numai fiindcă regizorul (actorul, scenograful) este socotit (pe drept sau nu) un om talentat.

Raționamentele, ca și talentele, se mai și poticesc.

DUMITRU SOLOMON